

Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Lärarnas Riksförbunds synpunkter på betänkandet Legitimation och skärpta behörighetsregler - SOU 2008:52

Lärarnas Riksförbund har beretts tillfälle att lämna synpunkter på lärarutredningens betänkande.

Inledning

Lärarnas Riksförbund välkomnar förslaget om lärarlegitimation och tydligare behörighetsregler. Införandet av en lärarlegitimation är en nödvändig markering som visar att staten är beredd att ta ett större ansvar för likvärdigheten i den svenska skolan. Förbundet bejakar utredningens fokus på kvalitet, förbättrade elevresultat och skolans likvärdighet.

Förbundet har påtalat vikten av att lärarutbildningen specialiseras tydligare mot olika ämnen och skolformer, något som får stöd i utredarens förslag om en tydligare stadiindelning och bestämda behörigheter. Lärarnas Riksförbund instämmer med utredarens uppfattning att det krävs tydligare indelning i olika lärarkategorier, behöriga speciallärare samt djupare ämneskunskaper ju äldre eleverna blir.

Förbundets uppfattning är att en lärarlegitimation stärker yrkets identitet på ett positivt sätt och att den kommer att utgöra ett stöd för det goda arbete som utförs av Sveriges lärare.

Lärarnas Riksförbunds uppfattning är att följande delar av förslaget starkt kommer att bidra till en ökad kvalitet i den svenska grund-, gymnasieskolan och vuxenutbildningen:

- Den föreslagna strukturen i legitimationssystemet där basen är lärarexamen, följt av ett provår och sedan möjlighet att ansöka om lärarlegitimation.
- Att begreppet behörighet återinförs, då detta är ett begrepp som förstås och respekteras av omvärlden. Förbundet har länge drivit frågan om att lärare ska vara utbildade för de årskurser och de ämnen där de undervisar och välkomnar därför förslaget om skärpta behörighetsregler.
- Införandet av karriärtjänster som särskilt kvalificerad lärare och gymnasielektor.

- Förslaget om ett delat ansvar vid eventuella missförhållanden, där Skolinspektionen utreder och Lärarnas ansvarsnämnd eventuellt återkallar lärarlegitimationen.

För att förslagets intentioner ska bli verklighet krävs villkor och förutsättningar som gör detta möjligt. Lärarnas Riksförbund föreslår att regeringen tar initiativ till samtal med de avtalsslutande parterna om vad de föreslagna förändringarna innebär för lärarnas arbetssituation. Införandet av en lärarlegitimation medför att nya arbetsuppgifter införs och att befintliga arbetsuppgifter förändras. För att reformen ska kunna få genomslag krävs att avtalen på ett avsevärt bättre sätt stödjer den verksamhet som ska bedrivas. För närvarande pågår ett arbete om lärares arbetstid i en partsgemensam arbetsgrupp mellan Lärarnas Samverkansråd och Sveriges Kommuner och Landsting. Arbetsgruppen leds av en opartisk ordförande, Per Unckel.

Lärarnas Riksförbund vill påtala att:

- I några delar, dels förslaget om kompetensprofil för lärare, dels delar av de föreslagna övergångsreglerna för redan yrkesverksamma lärare krävs skyndsamt vidare utredning. För att detta inte ska förhåla införandet av reformen föreslår Lärarnas Riksförbund att regeringen anlitar någon som redan har stor insikt i dessa frågor, till exempel lärarutbildningsutredaren.
- Det måste åstadkommas en betydligt bättre matchning mellan lärarutbildningens dimensionering och huvudmännens behov av nya lärare fördelat på olika kategorier och ämnen.
- Ett kriterium för legitimering ska vara att läraren har insikt i och är beredd att följa lärares yrkesetiska principer.
- Sådan kritik som inte leder till indragen legitimation ska vara formaliserad, indelad i nivåer och hanteras centralt via den föreslagna ansvarsnämnden.
- Det kommer att krävas mer omfattande utbildningsåtgärder än vad utredaren beräknat. Det kommer att krävas särskilda utbildningsinsatser även för många av de lärare som idag undervisar i ämnen och årskurser de inte är utbildade för.
- Studie- och yrkesvägledares arbete bör på sikt kvalitetssäkras genom att regeringen tar initiativ till en utredning om att införa legitimation även för denna viktiga yrkeskategori.

Lärarnas Riksförbunds synpunkter

Nedan redogör förbundet mer ingående för sina synpunkter på betänkandet i sin helhet. Synpunkterna följer betänkandets struktur och rubrikerna hänvisar till motsvarande rubrik i betänkandet. Förbundet har valt att endast uttala sig om de delar av betänkandet vi särskilt vill kommentera. I de delar som inte berörs i detta yttrande har förbundet inga invändningar mot utredarens förslag.

Författningsförslag

Skollagen 2 kapitlet 4 §: ”Sådant beslut behövs ej om användandet endast är kortvarigt.”

Lärarnas Riksförbund önskar ett tydliggörande av vad som avses med kortvarigt. Senare i betänkandet, i kapitel 10.10.2 nämns omfattningen ”*en månad*” vilket även bör markeras i lagtexten.

Skollagen 2 kapitlet 16 §

Lärarnas Riksförbund instämmer inte till fullo i utredarens uppfattning. Självklart ska omständigheter i det enskilda fallet ligga till grund för bedömningen om en ny legitimation ska beviljas. Förbundet vill dock ge uttryck för en viss oro för den relativt obestämda tidsuppfattningen som utredaren ger uttryck för i sitt förslag. Lärarnas Riksförbund förordar att formuleringen i sista meningen i 16 § omformuleras och förstärks så att en klar tidsgräns för väckande av omprövning anges. Förslagsvis är en tidsrymd om två år lämplig.

9 Legitimation för lärare

Lärarnas Riksförbund ser mycket positivt på den föreslagna lärarlegitimationen och de ytterligare karriärsstegen. Förbundet har dock vissa synpunkter på delar av förslaget.

9.3 Provår

Lärarnas Riksförbund ställer sig positivt till att det lagstadgas att nyutbildade lärare ska genomgå ett provår. Förbundet vill slå fast att provårets syfte är att ge den nya läraren en god grund att stå på i sin framtida yrkesbana och därmed höja kvaliteten i arbetet.

Förbundet förutsätter därför att systemet med provår kommer att leda till att lärarutbildningarna skärper sina krav för godkännande. Ett misslyckat provår ska inte bero på en misslyckad lärarutbildning utan på att den nya läraren inte lyckats utveckla de ytterligare färdigheter som förväntats under provåret.

9.3.1 Provåret ska motsvara ett läsår

Det är rimligt att provåret utgörs av ett läsår, men det bör också tydliggöras vilken omfattning tjänsten förväntas ha. Provårets omfattning är inte bara en fråga om vad som krävs för att göra en rättvis bedömning utan också vad som krävs för att hinna utveckla önskvärda kompetenser. Utgångspunkten måste vara att arbetet utförs på heltid.

Verkligheten i skolan är sådan att alla lärare inte har heltidstjänster och många utnyttjar rätten till lagstadgade ledigheter som till exempel föräldraledighet. Förbundet anser därför att det behöver utredas hur en eventuell förlängning av provåret och en sammanläggning av arbetad tid ska utformas i praktiken.

För den som trots förlängt provår inte beviljats legitimation kan möjligheten till lärarlegitimation inte vara stängd för all framtid. Det måste finnas möjlighet att på olika sätt komplettera sin kompetens och därefter omprövas.

Det måste ställas stora krav på huvudmännen att anställa nyutexaminerade lärare på tjänster som gör det möjligt att fullfölja sitt provår. Staten måste därför ställa krav på varje skolhuvudman att tillhandahålla ett tillräckligt antal provårsplatser. Förbundets anser också att det krävs en mer precis dimensionering av lärarutbildningen där antalet utexaminerade matchar behovet av nya lärare.

9.3.2 Det ska finnas särskild tid för yrkesintroduktion

Som Lärarnas Riksförbund tidigare påtalat är det viktigt att göra skillnad på yrkes- och arbetsplatsintroduktion. Provåret är ett gott exempel på yrkesintroduktion, om det används på rätt sätt. Förbundet ser därför positivt på att staten tar ansvar för en viss del av finansieringen av detta. Förslaget om 5 respektive 10 procent i statlig finansiering är dock, som utredaren själv konstaterar, inte tillräckligt. Lärarnas Riksförbund anser att det statliga bidraget ska ökas till 10 respektive 20 procent. Om inte detta sker kommer en väsentlig del av reformen att utelämnas till prioriteringar mellan olika kommunala verksamheter.

En minst lika viktig fråga är *hur* den ekonomiska ersättningen i praktiken ska omvandlas till tid. En lärares huvudsakliga arbetsuppgift är undervisning, det åligger därför varje huvudman att tillse att den tid som avsätts, både för provårslärare och mentor, fördelas proportionellt över lärarens samtliga arbetsuppgifter. Lärarnas Riksförbund förutsätter att parterna löser denna fråga i avtal innan systemet med en lärarlegitimation träder i kraft. Förbundet förutsätter att skolinspektionen ges i uppdrag att bevaka att detta efterlevs.

9.3.3 Mentor ska främst ge råd och stöd

Lärarnas Riksförbund anser att mentors huvuduppgift är att stödja den nya läraren i dennes yrkesutveckling. För att kunna göra detta krävs att mentorn är väl bevandrad i sitt uppdrag och att det finns utrymme för såväl kritiskt ifrågasättande som uppmuntran i mötet mellan mentor och provårslärare. Den nya läraren måste våga ifrågasätta sitt eget arbete för att kunna utvecklas på bästa sätt.

Lärarnas Riksförbund stödjer förslaget att mentor i normalfallet ska ha samma behörighet som provårsläraren. Förbundets uppfattning är att mentorn ska vara en särskilt kvalificerad lärare eller gymnasielektor samt ha fått en särskild utbildning för mentorsuppdraget.

9.3.4 Rektor ska ansvara för bedömningen

Systemet med lärarlegitimation bygger på att den som är rektor kan föra ingående samtal med lärarna om deras arbete. Att föra dessa samtal utan att själv vara lärarutbildad kommer att bli svårt.

Utredaren för ett relevant resonemang kring rektorers kompetens och förmåga att ansvara för bedömningen av provårslärare. När en rektor saknar lärarkompetens måste en biträdande rektor eller motsvarande, med lärarkompetens, medverka i bedömningen.

Lärarnas Riksförbund anser att det i framtiden kommer att ställas betydligt högre krav på att rektor själv är utbildad för just den verksamhet han/hon är satt att leda. Detta är något som förbundet tidigare påtalat, bland annat i remissvaret avseende förslaget till en ny rektorsutbildning.

9.3.5 Skolverket ska fastställa en kompetensprofil för lärare

Lärarnas Riksförbund instämmer med utredarens förslag att det behövs en kompetensprofil för att kunna bedöma om en lärare lever upp till de krav som rimligen kan ställas för erhållande av en legitimation. Det kan dock inte vara avsikten att provåret ska utgöra en omprövning av en redan utfärdad lärarexamen. Det är lärosätens ansvar att endast godkänna den som svarar mot examensbeskrivningen och ta ansvar för godkännande eller underkännande av lärarstudenter.

Det måste tydliggöras vilka kompetenser som ska krävas för lärarexamen och vilka kompetenser som förväntas utvecklas under provåret. Lärarnas Riksförbund anser också att ett av kraven för lärarlegitimation ska vara att läraren har insikt i och är beredd att följa lärares yrkesetiska principer.

Viktiga kompetenser som endast kan tydliggöras i praktisk verksamhet är:

- att kunna tillämpa sina kunskaper i praktisk verksamhet.
- att se och värdera sitt eget arbete och visa vilja att utveckla sitt yrkeskunnande.

- att kunna möta eleverna, individuellt och i grupp.
- att kunna skapa fungerande kontakter med föräldrar, kollegor och skolledning.
- att agera utifrån ett yrkesetiskt förhållningssätt.

Lärarnas Riksförbunds uppfattning är att denna komplicerade uppgift inte bör lämnas enkom åt Skolverket utan att man här bör dra nytta av de aktuella resonemang som förs inom Lärarutbildningsutredningen. Vilka kompetenser som ska utvecklas under provåret står i stark relation till de kompetenser som utvecklas under grundutbildningen till lärare. Förbundet föreslår därför att någon med god insikt i dessa frågor, till exempel lärarutbildningsutredaren, ges ett kort uppdrag att utreda detta.

Efter provår och legitimering bör fortsatt kompetensutvecklingsbehov dokumenteras i en individuell fortbildningsplan. Ansvar för att följa denna plan är delat mellan läraren och arbetsgivaren och fortlöper under lärarens hela yrkeskarriär.

9.3.6 Läraren ska själv söka sin provårsplats

Staten har det övergripande ansvaret för att nyexaminerade lärare ges möjlighet att uppnå legitimation. Därmed har staten också skyldighet att tillse att huvudmännen erbjuder provårstjänster i tillräcklig omfattning.

Kravet på ”rätt” tjänst under provåret (och även senare) ställer höga krav på lärarutbildningens utformning men också på skolornas och huvudmännens planering och tjänstefördelning. Huvudmännens behov och utbildningens dimensionering måste överensstämma, något som ställer krav på en långsiktig planering. Det måste finnas en tydlig matchning mellan de lärarexamina som utfärdas och de provårsplatser huvudmännen erbjuder.

Många redan yrkesverksamma lärare kommer att få se förändringar i sina tjänster, dels anpassat till den egna behörigheten och dels anpassat till nyanställdas behörighet. Idag anställs nya lärare ofta på det tjänsteunderlag någon annan lämnat, vilket bland annat lett till att många lärare undervisar i ämnen de inte är utbildade för. Det krävs alltså över lag en betydligt bättre samordning mellan examen och tjänster.

Lärarnas Riksförbund bejakar förslaget om skärpta behörighetskrav. Samtidigt kan dessa leda till negativa konsekvenser för enskilda lärare som kan tvingas dela sin tjänst på flera skolor. Ur arbetsmiljösynpunkt krävs därför att lärarens hela arbetssituation tas i beaktande så att inte arbetsbelastningen blir ohållbar. Detta är inte minst viktigt om läraren är provårslärare.

Det finns i dag kollektivavtal som reglerar likartade företeelser som utredaren avser med provåret. Det blir nödvändigt för de avtalslutande

parterna, främst för de avtal som finns med Sveriges Kommuner och Landsting, att ändra kollektivavtalen i dessa delar.

9.4 Beviljande av legitimation

Lärarnas Riksförbund ställer sig positivt till förslaget om hur legitimation ska beviljas samt att det upprättas ett register över legitimerade lärare.

9.4.3 Redan utbildade lärare

För redan yrkesverksamma lärare föreslås att den som efter den 1 januari 2000 tjänstgjort under *motsvarande* minst två år på heltid ska undantas från kravet på provår för att erhålla legitimation. Lärarnas Riksförbund instämmer med slutsatsen att alla lärare måste inordnas i legitimationssystemet direkt.

Lärarnas Riksförbund anser att det är nödvändigt med ett förtydligande av vad som avses med *motsvarande*. Vissa ledigheter är lagstadgade och innebär att alla lärare inte arbetar heltid. Det måste därför finnas riktlinjer för hur mycket längre yrkesverksamhet som ska krävas av den som arbetat deltid.

Samtidigt måste varje lärare som ansöker om legitimation prövas mot den fastställda kompetensprofilen. Förbundets uppfattning är att den praktiska tillämpningen skyndsamt behöver utredas och bör ingå i det tidigare föreslagna utredningsuppdraget.

Förbundet förutsätter att alla nyexaminerade lärare som tillträtt en lärartjänst före systemets införande (1 juli 2010) också ges möjlighet att inrymmas i systemet efter två års tjänstgöring, eller *motsvarande*.

Vi vet också att många utbildade lärare undervisar i ämnen och skolformer de inte är utbildade för. Det måste därför tydliggöras att det utförda arbetet i huvudsak ska motsvaras av den legitimation (skolform, ämnen och årskurser) läraren söker och därmed den utbildning läraren har.

Förbundet inser att dessa bedömningar blir en grannlaga uppgift. För att dessa bedömningar ska vara rättsäkra och ej upplevas som godtyckliga krävs att det utformas tydliga riktlinjer för vilken behörighet utbildning utifrån äldre examensordning ger.

Det finns många lärare som genom arbetsgivarbeslut varit tvungna att undervisa i ämnen för vilka de inte har utbildning. För att systemet ska kunna fungera är det nödvändigt att dessa lärare ges möjlighet att utbilda sig för att därmed kunna bli legitimerade.

9.5 Uppgifter som endast får utföras av legitimerade lärare

Lärarnas Riksförbund ställer sig mycket positivt till att vissa arbetsuppgifter förbehålls legitimerade lärare. Förbundet anser dock att handledning av lärarstudenter och mentorskap för nya lärare ska vara förbehållet särskilt kvalificerade lärare och gymnasielektorer. Eftersom det inte kommer att finnas särskilt kvalificerade lärare och för få lektorer då reformen genomförs, är det rimligt att dessa arbetsuppgifter får utföras av lärare som endast är legitimerade under samma övergångsperiod på åtta år som föreslås för övriga åtgärder inom reformens ram.

I det fall förbundets förslag, att förbehålla mentorskap och handledning av lärarstudenter till särskilt kvalificerade lärare och gymnasielektorer, ej hörsammas önskar vi en skärpning av skrivningen i utredarens förslag, till ”Det **ska** även krävas legitimation för att handleda lärarstudenter.”

Betygssättning är en sådan uppgift som självklart ska förbehållas legitimerade lärare. Men betygssättning bygger på en grundlig bedömning av elevernas prestationer och måluppfyllelse och en sådan bedömning görs i alla årskurser. Därför är behovet av legitimerade lärare lika stort i de årskurser där betyg inte sätts.

Den bedömning som ligger till grund för utvecklingssamtal, individuella utvecklingsplaner och de numera obligatoriska skriftliga omdömena är minst lika grannliga. I de fall man i dessa årskurser tvingats anställa någon utan lärarlegitimation ska även dessa bedömningar ske i samråd med legitimerade lärare.

Lärarnas Riksförbund anser utifrån ovanstående resonemang att även utvecklingssamtal, upprättande av individuella utvecklingsplaner samt utfärdande av skriftliga omdömen bör förbehållas legitimerade lärare. I de fall en icke legitimerad lärare har haft ansvar för undervisningen ska dessa arbetsuppgifter utföras tillsammans med en legitimerad lärare.

Lärarnas Riksförbund ställer sig frågande till följande lydelse i utredarens förslag: ”*Om den legitimerade läraren inte är behörig i de ämnen som betygssättningen avser ska betyget i sista hand sättas av rektor.*” Förbundets tolkning av betänkandet i sin helhet är att behörighet och därmed legitimation är kopplat till vissa årskurser och ämnen. Att vara behörig i ett eller flera ämnen innebär samtidigt att man är obehörig och icke legitimerad i alla andra. Rektors uppgift måste då vara att se till att den icke legitimerade läraren får stöd av en legitimerad, inte att själv gå in och sätta betyg.

9.5.3 Andra uppgifter som övervägts

Utredaren diskuterar under denna rubrik vilka andra arbetsuppgifter (än de ovan nämnda) som skulle kunna förbehållas legitimerade lärare. Lärarnas Riksförbund instämmer i utredarens bedömning att uppgifter som elevvård

och disciplinära uppgifter är så tätt knutna till det dagliga arbetet att det inte går att säga att en legitimerad lärare ska gå in i en icke legitimerads ställe.

I de fall en elevvårdskonferens gäller elevens måluppfyllelse i ett eller flera ämnen anser Lärarnas Riksförbund att bedömning måste ske av en legitimerad lärare eller i samråd med en legitimerad. Den som för skolans talan vid eller påkallar behovet av en elevvårdskonferens i detta syfte måste naturligtvis besitta förmågan att göra rätt bedömning och kunna föreslå lämpliga insatser. En icke legitimerad lärare bör i detta fall få stöd i sin bedömning av en legitimerad.

De skäl utredaren åberopar för att utvecklingssamtal inte ska vara en arbetsuppgift som förbehålls legitimerade lärare är inte tillräckliga. Genomförandet av utvecklingssamtal är en kvalificerad arbetsuppgift som ställer höga krav på lärarens yrkeskunnande. Förbundets uppfattning är därför att utvecklingssamtal endast ska genomföras av legitimerade lärare.

Lärarnas Riksförbund vill också uppmärksamma frågan om de legitimerade lärarnas arbetsbörda. Förbundet anser att det är önskvärt att så många lärararbetsuppgifter som möjligt är förbehållna lärare. När det inte finns rätt utbildade lärare att tillgå och skolan tvingas till tillfälliga anställningar enligt undantagsregeln innebär detta att de utbildade lärarna, utöver ansvaret för sin egen undervisning och bedömning, också ska bistå de tillfälligt anställda lärarna i deras bedömningar. Om detta ska utföras på ett tillfredsställande sätt krävs att tid frigörs för detta uppdrag.

9.6 Återkallande av legitimation

En lärarlegitimation ska enligt förslaget kunna återkallas om läraren genom grov oskicklighet eller på annat sätt visat sig uppenbart olämplig att utöva yrket eller om läraren på grund av sjukdom eller liknande omständigheter inte kan utöva yrket tillfredsställande. En legitimation ska också återkallas om läraren själv begär det.

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredarens uppfattning och redovisning av de situationer när en legitimation ska kunna återkallas.

Förbundet drar paralleller och gör jämförelser från såväl domstolspraxis och egna erfarenheter från det regelverk som rättsligt reglerar de sakliga skäl som krävs för skiljande från anställningen. Mycket viktigt är dock att en noggrann bedömning görs i det enskilda fallet för att garantera rättssäkerheten i anställningsförhållandet.

Enligt utredaren finns dock ingen automatisk koppling mellan att förlora legitimationen och den arbetsrättsliga regleringen av anställningsförhållandet.

Utredaren anger att det oftast inte lär vara lämpligt att använda sig av en lärare som bedömts olämplig för läraryrket och blivit av med sin legitimation. Det ifrågasätts vidare av utredaren om eleverna och deras föräldrar kommer att acceptera att en person som bedömts olämplig för läraryrket och därför fått sin legitimation återkallad ändå ska få fortsätta att undervisa.

Mot ovanstående reagerar Lärarnas Riksförbund med skärpa. Enligt förbundets uppfattning är anställningsförhållandet ingånget mellan arbetsgivaren och arbetstagaren. Vi kan inte acceptera ett synsätt som ger legitimitet åt att elever och deras föräldrar ska få någon form av beslutanderätt över lärarens fortsatta undervisning och anställningsförhållande.

Det finns ingen direkt och absolut koppling mellan en indragning av en lärarlegitimation och att anställningen ska upphöra. Det finns uppgifter som lärare utan legitimation kan utföra och det måste i varje enskilt fall prövas om så kan ske.

Enligt utredarens förslag ska det, åtminstone inte till att börja med, finnas formaliserade alternativ till indragen legitimation. Sådana alternativ finns till exempel inom sjukvården där HSAN kan utfärda varning eller erinran om förseelsen inte är tillräckligt grov för att föranleda indragen legitimation.

Lärarnas Riksförbund anser att även sådan kritik som inte leder till indragen lärarlegitimation bör vara formaliserad och indelad i nivåer. Om detta, som utredaren föreslår, ska hanteras lokalt finns en risk för sammanblandning med andra arbetsrättsliga åtgärder som varning och uppsägning av personliga skäl. Det finns också en risk för att de åtgärder som vidtas uppfattas som godtyckliga om det överlämnas till respektive huvudman att hantera detta.

Lärarnas Riksförbund menar att en *god lärarsed* mycket väl kan utformas med stöd i Lärares yrkesetiska principer och att kompetensen hos Lärarnas yrkesetiska råd bör tas tillvara. Det är rimligt att rådet utgör ett rådgivande organ till Lärarnas ansvarsnämnd och att finansieringen av rådet övertas av legitimationssystemet.

9.6.1 När ska en legitimation återkallas?

Utgångspunkten för när en legitimation ska återkallas måste vara densamma som för utfärdandet. Den som för stunden ej skulle beviljas legitimation ska heller inte få behålla den. En fråga som måste hanteras är hur detta i så fall uppmärksammas, vem som anmäler och på vilka grunder det sker.

I de utredningar som görs måste det ställas mycket höga krav på dokumentation och kvalitet så att även lärarens rättssäkerhet beaktas.

9.6.3 Vem kan begära att en legitimation ska återkallas?

Lärarnas Riksförbund ser positivt på förslaget att anmälan görs till inspektionsmyndigheten som sedan utreder och avgör om indragning ska prövas. Det är dock viktigt för legitimiteten att klagomål hamnar i rätt instans. Detta ställer krav på formen för hur anmälan ska gå till och på formen för hur klagomål ska hanteras.

9.6.4 Vem prövar frågor om återkallelse?

Förbundet instämmer i utredarens förslag. Förslaget framstår som väl genomtänkt och garanterar enligt Lärarnas Riksförbund uppfattning av god rättssäkerhet.

Lärarnas Riksförbund är positivt till att det inrättas en Lärarnas ansvarsnämnd. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det en fördel att utredningsansvaret ligger på en myndighet och beslutet på en annan.

De föreslagna interimistiska besluten ställer höga krav på dokumentation i anmälan. Förbundet vill betona att detta inte får leda till att lärare godtyckligt drabbas av tillfälligt indragen legitimation. Det finns alltid en risk att en anklagad döms på förhand och att en anmälan som i slutändan inte leder till någon reprimand trots allt skadar lärarens ställning på skolan. Detsamma gäller naturligtvis lärare som fått sin sak överprövad och där den slutliga instansen gör en annan bedömning än Lärarnas ansvarsnämnd.

9.6.5 Vilka andra åtgärder kan vidtas mot lärare?

Lärarnas Riksförbund stöder inte utredarens förslag avseende andra åtgärder. Som förbundet redan påpekat finns risker med att överlämna detta till den lokala nivån. Förbundet anser därför att även sådan kritik som inte leder till indragen lärarlegitimation måste vara formaliserad, indelad i nivåer och hanteras centralt i likhet med de nivåer som finns inom hälso- och sjukvårdens område.

9.7 Särskilt kvalificerade lärare

Lärarnas Riksförbund har länge påtalat att läraryrket saknar karriärvägar. Förbundet välkomnar därför förslaget till ytterligare nivåer i legitimationssystemet.

9.7.1 Två vägar att bli särskilt kvalificerad lärare

Lärarnas Riksförbund är positivt till att det dels ska finnas en akademisk väg, dels en mer praktisk, verksamhetsinriktad väg för lärare att kvalificera sig. Det är dock viktigt vilka kvalitetskrav som ställs på den verksamhetsinriktade vägen så att de två alternativen verkligen blir jämförbara.

Förbundet ställer sig frågande till skrivningen ”licentiatexamen eller motsvarande”. Det måste preciseras att de 120 högskolepoängen ska ligga på forskarnivå, annars kan förslaget tolkas som att även en masterexamen skulle kunna ligga till grund för utnämning till särskilt kvalificerad lärare.

9.7.2 Uppgifter för särskilt kvalificerade lärare

Lärarnas Riksförbund är positivt till att vissa arbetsuppgifter, precis som för legitimerade lärare, ges till de särskilt kvalificerade lärarna.

Förbundet anser att handledning av lärarstudenter och mentorskap för nya lärare ska förbehållas särskilt kvalificerade lärare och gymnasielektorer. Motivet för detta är främst en kvalitetssäkring av arbetsuppgiften men att införa en sådan regel från början stimulerar också viljan att bli särskilt kvalificerad lärare, samt huvudmännens intresse av att stödja denna process. Det är dock inte realistiskt att ställa detta krav inledningsvis utan som förbundet tidigare påtalat krävs även här den övergångsperiod på åtta år som föreslås för övriga åtgärder inom reformens ram.

När det gäller arbetsuppgiften att delta i bedömningen av projektarbeten i gymnasieskolan tas detta upp även av betänkandet om en ny gymnasieskola, SOU 2008:27. Där beskrivs ett system där lektorer i första hand ska ha ett särskilt uppdrag kring projektarbeten, men där särskilt kvalificerade lärare kan få uppdraget i avsaknad av lektorer. Här krävs ett tydliggörande så att det står klart att det för detta uppdrag inte finns en inbyggd rangordning mellan särskilt kvalificerade lärare och lektorer i gymnasieskolan.

9.8 Gymnasielektorer

Lärarnas Riksförbund välkomnar förslaget om lektorat i gymnasieskolan. Förbundet bejaktar också att det ställs krav på avlagd doktorsexamen för att kunna utnämnas till gymnasielektor.

Förbundet anser att det finns ett stort behov av det ämneskunnande och vetenskapliga synsätt som disputerade lärare kan bidra med i gymnasieskolan. För att löftet om 1000 nya lektorer ska bli verklighet krävs dock stora insatser. De forskarskolor som initierats genom det så kallade lärarlyftet måste få betydligt större omfattning än idag samt kunna leda ända fram till doktorsexamen. Huvudmännen, såväl privata som kommunala, måste också ta ett större ansvar än idag för att möjliggöra forskarstudier på arbetstid.

9.8.3 Uppgifter för gymnasielektorer

Lärarnas Riksförbund är positivt till att vissa arbetsuppgifter, precis som för legitimerade lärare och de särskilt kvalificerade lärarna, förbehålls gymnasielektorerna. Som påtalat ovan anser förbundet att handledning av

lärarstudenter och mentorskap för nya lärare ska förbehållas gymnasielektorer och särskilt kvalificerade lärare.

Gymnasielektorerna ska utgöra en brygga mellan skolan och akademien genom att:

- Medverka i vissa kurser inom lärarutbildningen
- Handleda lärarstudenters examensarbeten
- Bedriva egen forskning

10 Tydligare och skärpta behörighetsregler

Lärarnas Riksförbund välkomnar utredarens förslag där det tydliggörs vilken utbildning som krävs för behörighet att undervisa i olika skolformer, årskurser och ämnen. Förbundet instämmer i att den stora andelen lärare som saknar adekvat utbildning utgör ett betydande problem eftersom kompetenta och välutbildade lärare är en avgörande faktor för elevernas resultat.

I både grund- och gymnasieskolan är verksamheten indelad i ämnen och i gymnasieskolan är ämnena dessutom indelade i kurser. Vissa av dessa ämnen/kurser motsvaras av samma ämne vid högskola/universitet, andra motsvaras i stället av en kombination av olika ämnen. Det behövs därför ett tydliggörande kring hur man hanterar ämnen som till exempel svenska och samhällskunskap för att utbildningen ska motsvara grund- och gymnasieskolans behov av lärarkompetens. Förbundet förutsätter att detta tas i beaktande samt att det slutliga beslutet om hur behörighetsreglerna ska vara utformade samordnas med genomförandet av den nya lärarutbildningen.

I förslaget beskrivs en förändrad behörighet för lärare i förskoleklass, vilket innebär att dessa ska vara grundskollärare och inte förskollärare. Lärarnas Riksförbund konstaterar att detta i själva verket innebär en övergång till en tioårig grundskola, en förändring som förbundet bejakar. En sådan förändring kräver dock att timplanen för grundskolan utökas med förskoleklassens undervisningstid så att lärare bedriver undervisning och ej fritidshemsverksamhet.

10.2 Förskoleklassen och grundskolan

Lärarnas Riksförbund ser positivt på de föreslagna behörighetskraven för undervisning i förskoleklass och grundskola. Dock finns en del otydligheter som förbundet önskar få tillrättalagda.

Om lärarexamen i praktiskt-estetiska ämnen ska ge behörighet att undervisa i alla årskurser bör i första hand bero på hur utbildningen är utformad. I de fall man väljer att utbilda och anställa ettämneslärare måste deras arbetsmiljö tas i särskilt beaktande och det måste finnas en öppning även för dessa lärare att inrikta sig mot ett eller flera ytterligare ämnen.

I förslaget beskrivs bryggor från tidigare till senare årskurser, alltså vad som krävs för att få undervisa i senare årskurser än de man är utbildad för. Dessa bryggor bör utökas så att de går hela vägen upp i systemet. 60 högskolepoäng bör alltid ge behörighet att undervisa i ämnet i årskurs 7-9 oavsett om man ursprungligen är utbildad för årskurs F-3 eller 4-6.

10.2.5 Speciallärare

Lärarnas Riksförbund välkomnar förslaget att speciallärare ska anses behöriga utifrån sin grundläggande lärarexamen. Förbundet önskar dock ett förtydligande om att grundskollärare F-3 med speciallärarexamen även ska vara behörig speciallärare i förskoleklass.

10.4 Den obligatoriska särskolan

Lärarnas Riksförbund välkomnar förslaget att det ska utbildas speciallärare särskilt mot undervisning i de skolformer som riktar sig till elever med utvecklingsstörning och andra funktionshinder. Detta behov påtalades redan i förbundets remissvar angående ny speciallärarutbildning.

10.6 Gymnasieskolan

Lärarnas Riksförbund ser positivt på de föreslagna behörighetskraven för undervisning i gymnasieskolan. Dock finns även här några otydligheter som förbundet önskar få tillrättalagda.

10.6.1 Yrkeslärare

Läraryrkesutbildningen för yrkeslärare måste tillgodose behovet av yrkeslärare med gott yrkeskunnande och förmåga att utföra alla förekommande lärararbetsuppgifter. Hur den framtida yrkeslärarutbildningen ska utformas får dock lämnas till pågående utredningar att hantera.

Även frågan om lärare och handledares roll i lärlingsutbildningen behöver belysas och Lärarnas Riksförbund instämmer med utredarens slutsatser. Varje elev som studerar inom lärlingsprogram måste ha en ansvarig lärare på gymnasieskolan, och läraren måste i sin tur ha avsatt tid för nödvändiga kontakter med eleven och handledaren i sin tjänstefördelning.

10.6.2 Gymnasieadjunkter

Lärarnas Riksförbund välkomnar varmt att denna yrkestitel återetableras i det svenska skolsystemet.

Förbundet instämmer i de krav på ämnesdjup som utredaren föreslår. Som förslaget är formulerat görs dock en större skillnad mellan grundskole- och gymnasieadjunkter än vad som är befogat. Det bör därför även finnas

formulerat vad som ska gälla för att grundskoleadjunkter ska få undervisa i gymnasieskolan och vice versa.

Lärarnas Riksförbund föreslår en dubbel behörighet där gymnasieadjunkter ska kunna undervisa i grundskolans årskurs 7-9 i samma ämnen som i gymnasieskolan och att grundskoleadjunkter som har högskolepoäng motsvarande det som krävs av en gymnasieadjunkt i ett ämne ska kunna undervisa i det ämnet i gymnasieskolan.

Förbundet förutsätter att även lärare i praktiskt-estetiska ämnen omfattas av förslaget om gymnasieadjunkter.

10.8 Vuxenutbildningen

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredarens bedömning att samma krav ska gälla inom vuxenutbildningen som för motsvarande utbildning i ungdomsskolan.

Lärarnas Riksförbund ställer sig också mycket positivt till att det klargörs vilka krav som ska ställas på lärare i sfi-undervisning. Samtidigt vill förbundet se ytterligare ett klargörande av vad utredaren avser med svenska som andraspråk *eller motsvarande ämne*.

10.10 Undantagsregler

Lärarnas Riksförbund ställer sig mycket positivt till att regelverket stramas upp och att huvudmännen tvingas synliggöra i vilken utsträckning icke utbildade anställs på tjänster som egentligen kräver en utbildad lärare. Förbundet bejakar skärpningen från särskilda till synnerliga skäl för att anställa den som saknar behörighet.

Samtidigt vill förbundet påpeka att varje person som anställs enligt undantagsregeln innebär en ökad arbetsbörda för någon eller några legitimerade lärare. En relevant fråga är om en skola kan ha hur många tjänster som helst besatta utifrån undantagsregeln. Om en legitimerad lärare ska stödja flera icke utbildade lärare minskar naturligtvis utrymmet för egen undervisning. Det krävs därför stora insatser för att reglera och bevaka att de utbildade och legitimerade lärarna inte får en orimlig arbetssituation.

Förbundet föreslår att Skolinspektionen ges i uppdrag att följa upp att undantagsreglerna efterlevs och inte överutnyttjas. Detta för att den uttalade ambitionen om hög kvalitet, förbättrade elevresultat och en likvärdig skola ska säkerställas.

12.1 Kostnader för skärpta behörighetsregler

Lärarnas Riksförbund konstaterar att utredaren här endast redogör för de kostnader som föranleds av att personer *utan* lärarexamen ska beredas

möjlighet att uppnå behörighet och beviljas lärarlegitimation. Samtidigt finns som tidigare konstaterats en stor mängd lärare med examen som undervisar helt eller delvis i ämnen och årskurser de inte är behöriga för. Här måste dels klargöras att även dessa lärare omfattas av den åttaåriga omställningsperioden, dels avsättas medel även för deras kompetensutveckling.

Till viss del kan de ovan påtalade problemen lösas genom en omfördelning av arbetstuppgifter, men inte fullt ut. Även för dessa lärare kommer det att krävas ekonomiska resurser till särskilda fortbildningsinsatser. Till viss del görs detta redan inom ramen för fortbildningsstatsningen i läraryftet men det krävs en utökning och förlängning av den satsningen under de åtta omställningsåren. Samtidigt kan kostnaden för fortbildning av förskollärare som idag arbetar i förskoleklass minskas genom att de i stället övergår till arbete i förskolan där brist på förskollärare råder.

Lärarnas Riksförbund vill också påpeka att åtta år är en lång tid. I praktiken kommer naturligtvis de flesta att vara utbildade och klara innan de åtta åren har gått. I förslaget görs beräkningar kring vilka poängtal som olika grupper kan behöva läsa in och det högsta som tas upp är 60 högskolepoäng.

Samtidigt visar bland annat Statskontorets undersökning att många saknar betydligt mer än så. Det finns till och med tillsvidareanställda som själva bara fullgjort grundskolan. I dessa fall måste ansvaret läggas på individen att själv söka sig till reguljär utbildning och finansiera sina studier med studiemedel. Dessa personer har naturligtvis sedvanlig rätt till tjänstledighet enligt studieledighetslagen.

12.2.1 Provår

Lärarnas Riksförbund föreslår en utökning av lönekostnadsersättningen till 10 respektive 20 procent. Den ökade kostnaden för denna kvalitetshöjande åtgärd för grund- och gymnasieskolan samt vuxenutbildningen måste ställas i relation till andra planerade reformer. I ett läge där resurserna inte är obegränsade måste prioriteringar göras mellan att få ett fungerande provår eller exempelvis att införa allmän förskola för treåringar och barnomsorgsavgift.

12.2.3 Gymnasielektorer

Om målet 1000 lektorer inom 15 år ska uppfyllas instämmer Lärarnas Riksförbund i att särskilda forskarskolor, likt dem inom läraryftet men utökade till att omfatta doktorsexamen, måste inrättas. Dessa måste också permanentas så att det löpande antas nya doktorander varje år.

12.2.4 Administrationskostnader med mera

Lärarnas Riksförbund anser som vi tidigare påtalat att det krävs en central reglering av andra påföljder än indragen legitimation. Ett av utredarens skäl att inte föreslå detta är ekonomin. Konsekvensen av förbundets krav blir då att de administrativa kostnader som presenteras här skulle bli betydligt högre. Förbundets uppfattning är att denna kostnad är nödvändig för att garantera likvärdigheten i systemet.

I Lärarnas Riksförbunds förslag tillkommer även kostnader för att administrera Lärarnas yrkesetiska råd, något som kan beräknas till ca 500 000 kronor per år.

13 Uppföljning av systemet

Lärarnas Riksförbund konstaterar att de föreslagna uppföljningssystemen tycks väl genomtänkta och rimliga.

Med vänlig hälsning

LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

Metta Fjelkner
Förbundsordförande

Anna Jändel-Holst